

Introduction to the Theory of Mental and Social Measurements. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ІПАДІ Олександр Іванович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», лінгводидактика тестів.

ГРОМКО Тетяна Василівна – кандидат кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням».

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ILIADI Alexandr Ivanovych – Doctor of Philological Sciences, professor, the head of the Department of Methodology of Preschool and Elementary School Education Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodics of teaching the course «Ukrainian for Professional Purpose», lingvodidactics of texts.

HROMKO Tetiana Vasylivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Ukraine Language, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodics of teaching the course «Ukrainian for Professional Purpose».

Стаття надійшла до редакції 12.012.2019 р.

УДК 37.378

DOI:10.36550/2415-7988.2019.185.4

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0448-0852>
e-mail: tetyanna@ukr.net

МОІСЄЄВ Василь Володимирович – асистент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0746-1171>
e-mail: kiew07@ukr.net

ГРЕБА Ілдіко Золтанівна – викладач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0764-0858>
e-mail: pedagogia@kmf.uz.ua

СФОРМОВАНІСТЬ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розбудова України як незалежної, суверенної держави вимагає виховання громадянина-патріота, здатного жити й працювати в умовах демократії, забезпечувати соборність України, відчувати постійну відповідальність за себе, свій народ, країну, прагнути здійснити реальний внесок у реформаторські процеси. Про це свідчать офіційно-нормативні документи: «Національна доктрина розвитку освіти», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI сторіччя)», «Про громадянство

України» тощо.

Зважаючи на загострення воєнно-політичної, економічної ситуації в Україні, сьогодні виховання справжніх патріотів, безсумнівно є одним із найважливіших напрямків системи освіти. У першу чергу це стосується виховання молоді, що і зумовило розробку низки керівних документів державного рівня, таких як «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української держави», «Концепція патріотичного виховання учнівської молоді», «Концепція національно-

патріотичного виховання дітей та молоді» та інших [1].

На сьогодні головною метою закладів освіти є формування й розвиток всебічно розвинутої, свідомої особистості з чіткою життєвою позицією, готової зробити гідний вибір свого майбутнього, стати справжнім патріотом власної країни. Найважливішою метою закладів освіти є виховання людини-патріота, що поважає свій народ, звичаї та традиції, сформовані минулими поколіннями. Сучасними педагогами створюються сприятливі умови для розвитку патріотичних якостей як пріоритетної сфери соціального життя країни.

Розвиток патріотичних якостей в сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Головною запорукою процвітання держави є національно-патріотичне виховання молоді, частина якої щороку поповнює лави державних службовців.

Адже саме вони вносять свої корективи в закони, суспільне життя, етико-моральні засади. Щоб ці реформи не призводили до краху, національно-патріотичне виховання повинно супроводжувати молодь впродовж всього їхнього шкільного й студентського життя. Але не треба забувати, що, по-перше, необхідно виховувати себе, а вже потім своїх дітей та учнів.

Знання певних складових технології дозволяє вчителю організувати процес патріотичного виховання у школі, правильно підбираючи необхідні форми і методи роботи з підлітками, що допоможе виховати патріотів власної держави, здатних цінувати країну та свій народ, швидко реагувати на будь-які зміни, здатних підтримувати й поважати культуру та традиції, які у подальшому будуть передаватися з покоління в покоління [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади патріотичних якостей, громадянського виховання, громадянської відповідальності учнів обґрунтовано в працях М. Євтуха, П. Ігнатенка, В. Кузя, О. Любара, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської та ін.; філософський та юридичний аспекти формування громадянських якостей особистості представлено Г. Білоною, Р. Гуровою та ін.; психологічне обґрунтування проблеми виховання громадянина здійснено Б. Ананьєвим, Л. Божович, І. Бехом, М. Левітовим; гуманістичні засади громадянського

виховання, громадянської відповідальності особистості широко розкрито у працях І. Беха, О. Дем'янчук, О. Пометун, В. Сухомлинського та ін.; загальнотеоретичні основи побудови цілісного навчально-виховного процесу, спрямованого на формування особистості громадянина, представлено в роботах А. Бойко, В. Лозової, К. Чорної, Г. Шевченко та ін.

Мета статті – з'ясувати основні методологічні позиції, що враховуються у конструюванні структури й динаміки формування патріотичних якостей – як основи виховання громадянської відповідальності у системі виховної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кризові політичні явища в Україні, явні протиріччя між декларованими громадянськими цінностями та їх нехтування, руйнація у реальному житті значно актуалізували потребу кореляції методологічних і теоретичних підходів до формування патріотичних якостей громадянина.

І. В. Щербак формулює основну мету військово-патріотичного виховання – формування і зміцнення у студентської молоді національно-патріотичних якостей, морально-психологічної та фізичної готовності до захисту Батьківщини. Найважливішими характеристиками зазначеного виховання є патріотична спрямованість особистості; усвідомлення персональної відповідальності за готовність українського війська до захисту держави від зовнішніх посягань; прагнення студентів до формування у них необхідної військово-патріотичної компетентності; психологічна готовність до проходження військової служби.

Сьогодні військово-патріотичне виховання набуває особливої актуальності і значущості при підготовці студентів до військової служби. Незмінними показниками військово-патріотичної вихованості є відданість Вітчизні, своєму народові, вірність громадянському і військовому обов'язку, фізична підготовленість, військова честь, сміливість, витривалість, самовідданість, доблесть, мужність, взаємовиручка тощо.

Завданням патріотичного виховання особистості є формування у неї патріотизму, тобто розвиток, у першу чергу, таких якостей і властивостей:

1) патріотичних почуттів (любові до свого народу, мови, рідної природи);

2) національної гідності, шляхетності, моральної та духовної вихованості;

3) громадянської свідомості й активності;

4) тактовності й толерантності (національної, релігійної тощо);

5) потреби у збереженні національних духовних матеріальних цінностей;

6) готовності до патріотичної діяльності, до подвигів для блага Вітчизни;

7) патріотичної спрямованості особистості.

Серед основних напрямів військово-патріотичного виховання студентів, на думку І. В. Щербак, варто виділити такі: патріотичний, морально-психологічний, військовий і правовий. Результатом виховної діяльності педагогічних колективів ЗВО і самовдосконалення студентів за зазначеними напрямками має бути сукупність відповідних утворень особистості: патріотична, морально-психологічна, військова і правова вихованість

Зміст патріотичного виховання на сучасному етапі розкривається як багатопланова, масштабна і постійно здійснювана діяльність, котра включає цільові, функціональні, соціальні, організаційні й інші аспекти, що має високий рівень системності, охоплює своєю дією усі покоління, пронизує в тій чи іншій мірі всі сторони життя: духовно-моральну, соціально-економічну, інформаційну, правову, психолого-педагогічну, військово-політичну.

Основними характеристиками змісту патріотизму є розуміння і сприйняття української національної ідеї; сприяння розбудові державності України, її незалежності; опанування і розвиток української мови, культури; військово-патріотичне виховання; любов і дбайливе ставлення до рідної землі; повага до історії, народних традицій, фольклору; любов до рідної природи.

Особливо загострюються патріотичні почуття, зростає значущість патріотизму тоді, коли Батьківщині загрожують певні негативні обставини у вигляді відхилення історичного розвитку від норми: стихійні лиха, кризи, революції, війни тощо [1].

Сучасна модернізація системи освіти, яка зумовила появу навчальних закладів нового типу, вимагає пошуку нових педагогічних технологій, що здатні забезпечити формування громадянина з активною патріотичною позицією, громадянською відповідальністю яка передбачає не тільки оволодіння учнями

знаннями про права і обов'язки громадян, переконання їх в доцільності демократичних перетворень суспільства, сформованість високих морально-вольових, патріотичних якостей і почуттів, а й виявлення вмотивованих громадянських вчинків, дій. У розробці такої технології формування громадянської позиції учнів в умовах навчального закладу нового типу полягає актуальність дослідження [3].

Громадянська відповідальність визначається єдністю думок, почуттів і діяльності, тому важливо дбати про розвиток емоційного, інтелектуального та практично-дійового компоненту громадянської культури, щоб повага до законів і символів Батьківщини, до її святинь, розуміння своїх прав і обов'язків поєднувалися з реалізацією власних патріотичних почуттів, прав і обов'язків у повсякденному житті.

Результативність формування громадянської відповідальності залежить від того, як педагоги стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління учнів, демократичного стилю взаємодії; сприяють формуванню критичного мислення, творчості й самостійності, усвідомленню власних світоглядних орієнтацій [4].

Громадянська відповідальність є відображенням громадянського суспільства, громадянської сфери суспільного життя, громадянських прав і статусу громадянина; це культура громадянського суспільства, яка передбачає єдність громадянських прав і обов'язків; сукупність духовних, моральних, якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості. Складовими громадянської відповідальності є патріотична спрямованість, громадянська освіченість, компетентність, активність, досвід громадської діяльності. Центральним місцем є формування в учнівської молоді демократичних цінностей, свобод, громадянської позиції, вміння робити власні об'єктивні оцінки щодо різних життєвих явищ та подій, щодо самих людей та сенсу життя і завдяки цьому протистояти механічному та експансивному нав'язуванню ззовні готових еталонів та орієнтирів. Важливим є також виховання свідомого і відповідального ставлення до прав та обов'язків громадян відповідно до державного законодавства [5].

Одним із актуальних факторів і засобів формування громадянськості є українознавство. Починаючи з садочка, продовжуючи в школі і у ЗВО громадяни

України вивчають свій родовід, місця, де вони народилися, рідне село, місто. Через українознавство вирішуються педагогічні, професійні проблеми: 1) національної мови як основи життя народу; мова – інструментарій кожного громадянина; 2) розглядається сім'я як генетично-родовідна і соціально-політична етнічна основа для педагогіки; 3) епохальним для українців є зовнішній вигляд і етика спілкування, тому у знаннях про національний одяг і вбрання вони вбачають історичну гордість за свій народ і історичне прагнення до збереження колоритної і багатогранної творчої видумки культури; 4) українці вивчають народні традиції, ритуали і церемонії [6].

Основними методологічними позиціями, що враховуються у конструюванні структури й динаміки формування громадянської відповідальності особистості, є:

- уявлення про громадянську культуру особи як інтегральну властивість, ідеальну систему, яка проглядається через основні показники: структурність, системність, цілісність, функціональність;

- основні складові підсистеми цілісної системи громадянської культури особистості функціонують у рамках замкнутого кола, в якому існують різноманітні взаємозалежності: як одно-однозначні, одно-багатозначні, так і багато-однозначні й багато-багатозначні детермінації;

- існування в цих підсистемах природних, соціальних та системних якостей, які виступають одночасно й основними показниками сформованості громадянської культури як системної інтегральної якості; поділ соціальних та системних якостей на якості «першого» та «другого» порядку;

- ієрархічність, взаємопідпорядкованість елементів цілісної системи громадянської культури особи, накладання і взаємозв'язок окремих підсистем у їх цілісній системі; виступ природних якостей «другого порядку» в ролі соціальних якостей «першого порядку» та соціальних якостей «другого порядку» в ролі системних якостей «першого порядку»;

- інтеріоризація зовнішніх впливів, цінностей, обставин у взаємодії цілісних систем та екстеріоризація внутрішніх складових елементів системи, зміна зовнішніх обставин під впливом внутрішніх чинників;

- існування активних центрів у цілісній системі громадянської

відповідальності особистості, домінуючі прояви у її структурі окремих підсистем.

Структура громадянської відповідальності як цілісної системи включає три підсистеми, що характеризують природні, соціальні та системні якості громадянськості, взаємопов'язані ієрархічно та синергетично. Складовими елементами структурної частини моделі громадянської культури особистості (на рівні трьох підсистем) є:

- перша підсистема внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи, кінцевим результатом функціонування якої виступають соціальні якості «першого порядку» – громадянські дії-відношення: збалансованість у задоволенні й формуванні основних життєво необхідних потреб особи;

- усвідомлення норм громадянської поведінки; сформованість громадянських цінностей та ідеалів, усвідомлених установок особистості; адекватність самооцінки та рівня домагань особистості відповідно до створеного суспільного блага та реалізації в його умовах потенційних можливостей особи; сформованість і повнота функцій мотиваційної сфери тощо;

- друга: громадянські ставлення особи (соціальні якості «першого порядку») до представників рідної нації і національних меншин, вселюдських і національних цінностей, прав і обов'язків громадянина, до ідеї національного (державного) буття і національної ідеології, до рідної Вітчизни та інших держав, загальносуспільного надбання і природи отчого краю, до справ державотворення і державної вірності, суспільних груп (родини; гурту, громади), до громадянських традицій і обрядів, до мови й символіки держави, до громадян тощо як можливість функціонування у вигляді регулятивної системи, що виявляється через актуальну діяльність громадянської поведінки й можливість розвитку сукупності громадянських якостей (соціальних якостей «другого порядку»);

- третя: системні якості «першого порядку» – риси громадянськості особистості (повага до національних традицій, приязнь до громадянських обрядів, національний менталітет і духовність, національна самосвідомість, збереження родо-племінної й честі сім'ї, громадянський обов'язок, національна гідність і громадянська мужність, прихильність до вселюдських цінностей і місцевий патріотизм, державна патріотичність, громадянська дисциплінованість і громадянська активність,

вірність та відданість справі національного державотворення, національна одномовність тощо) та системні якості «другого порядку» – її громадянська спрямованість (космополітична, патріотична, націоналістична).

Громадянська відповідальність молоді трактується як спільна творча діяльність, взаємодія викладачів, батьків, вихователів та їх вихованців, яка стимулює розвиток в українців кращих громадянських якостей через забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції громадянської поведінки особи та включення її в різноманітні громадянські відносини. Такий педагогічний процес передбачає кінцевий результат (патріотичне виховання, гармонійний особистісний розвиток громадян, оптимізацію громадянської міжособистісної взаємодії) і засоби його реалізації (наявність мети, програм, засобів, методів і виконавців) [7].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Сучасна модернізація системи освіти вимагає пошуку нових педагогічних технологій, що здатні забезпечити формування громадянина з активною патріотичною позицією, яка передбачає не тільки оволодіння українців знаннями про права і обов'язки громадян, переконання їх в доцільності демократичних перетворень суспільства, сформованість високих морально-вольових, патріотичних якостей і почуттів, а й виявлення вмотивованих громадянських вчинків, дій. Розробити і впровадити у навчальний процес навчально-методичний комплекс, до складу якого мають увійти посібники, що сприятимуть патріотичному вихованню у системі виховної роботи студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Щербак І. В. Військово-патріотичне виховання студентів засобами музичного мистецтва як педагогічна проблема. «Молодий вчений» Педагогічні науки, № 4 (44) квітень, 2017 р. – С. 502–505
2. Черненко-Шнурко Д. А. Формування патріотизму підлітків з використанням сучасних технологій виховання. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2016. № 2 (12) – С. 115–120
3. Нікітіна Н. П. Формування громадянської позиції учнів у навчально-виховному процесі педагогічного ліцею. автореф. дис. ... на здобуття

наукового ступеня кандидата педагогічних наук: спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Луганськ, 2007. – 23 с.

4. Виховання громадянської культури. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5496.html>

5. Педагогічні умови виховання громадянської правової культури старшокласників у процесі позакласної роботи – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19891-pedagogichni-umovi-vixovannya-gromadyansko%D1%97-pravovo%D1%97-kulturi-starshoklasnikiv-u-procesi-pozaklasno%D1%97-roboti.html>

6. Виховання громадянськості старшокласників – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7914/97/>

7. Дерев'яно Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра: навч.- метод. посіб. / Н. Дерев'яно, В. Костів; за ред. В. Костіва. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. – 352 с.

REFERENCES

1. Shcherbak, I. V. (2017). *Vijs'kovo-patriotychnе vykhovannya studentiv zasobamy muzychnoho mystetstva yak pedahohichna problema*. [Military-patriotic upbringing of students by means of musical art as a pedagogical problem]. Kyiv.
2. Chernenko-Shnurko, D. A. (2016). *Formuvannya patriotyizmu pidlitkiv z vykorystanniam suchasnykh tekhnolohiy vykhovannya*. [Formation of adolescent patriotism using modern upbringing technologies]. Dnipro.
3. Nikitina, N. P. (2007). *Formuvannya hromadyans'koyi pozysiyi uchniv u navchal'no-vykhovnomu protsesi pedahohichnoho litseyu*. [Formation citizenship of students in the educational process of pedagogical Lyceum]. Lugansk.
4. Raising civic culture. – Electronic resource. – Access: <http://readbookz.com/book/172/5496.html>
5. Pedagogical conditions of education of senior civil legal culture during extracurricular activities– Electronic resource. – Access: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19891-pedagogichni-umovi-vixovannya-gromadyansko%D1%97-pravovo%D1%97-kulturi -starshoklasnikiv-u-procesi-pozaklasno%D1%97-roboti.html>
6. Educating seniors citizenship – Electronic resource. – Access: <http://studentam.net.ua/content/view/7914/97/>
7. Derevianko N., Kostiv V. (2011) *Formation civic culture of the schoolboy: educ.– method. guidances*. K LLC «Praymdruk».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: виховання громадянської відповідальності в системі виховної роботи.

МОЙСІЄВ Василь Володимирович – асистент кафедри педагогіки Національний університет біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: виховання громадянської відповідальності в системі виховної роботи.

ГРЕБА Ілдіко Золтанівна – викладач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: виховання громадянської відповідальності в системі виховної роботи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BIDA Olena Anatoliivna – Doctor Pedagogical Sciences, Professor, head of the Chair of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Beregovo.

Circle of scientific interests: education of civil responsibility in the system of educational work.

MOYSIEV Vasily Volodymyrovych – Assistant of the Department of Pedagogy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: education of civil responsibility in the system of educational work.

GREBA Ildiko Zolotivna – Lecturer, Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Circle of scientific interests: education of civil responsibility in the system of educational work.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019 р.

УДК 378.147:373.3

DOI:10.36550/2415-7988.2019.185.5

ІВАНИЦЬКИЙ Олександр Іванович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної математики, Запорізький національний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3351-0571> e-mail: ival01011958@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Результатом інформатизації суспільства стало значне розширення можливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, і, як наслідок, підвищення вимог до здатностей вчителя здійснювати це застосування. Тому закономірною є поява відносно нового для вітчизняного освітнього загалу понятійного конструкту «цифрова компетентність вчителя». Ще у 2006 році Європейський Парламент ухвалив перелік ключових компетентностей, необхідних протягом усього життя людини, окреме місце серед яких займає цифрова компетентність. Відповідно до цього переліку, можна виділити такі зони компетентностей, які інтегровано визначають цифрову компетентність вчителя: інформація та грамотність даних; зв'язок і співробітництво; створення цифрового контенту; безпека; розв'язання проблем; професійна залученість; цифрові ресурси; навчання та викладання; оцінювання; розширення можливостей учнів;

сприяння цифровій компетентності учнів [9]. Проте на шляху формування цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики стоять суперечності між вимогами сучасного освітнього процесу щодо створення інформаційного середовища у кожному вищому навчальному закладі та відсутністю у значної кількості викладачів досвіду і необхідних навичок використання такого середовища у навчальному процесі на високому рівні, між вимогою професійної діяльності вчителів фізики щодо постійного розширення та оновлення навичок використання інформаційних систем та технологій для ефективного навчання учнів фізики та спорадичним, неорганізованим характером оволодіння студентами навичками використання цих систем та технологій у вищій освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно застосування комп'ютера у навчальному процесі науковцями проведено широкий спектр досліджень, значна частина яких присвячена формуванню інформаційної культури